

CYNGOR SIR YNYS MÔN	
Pwyllgor:	Pwyllgor Gwasanaethau Democrataidd
Dyddiad y cyfarfod:	18 Mehefin 2014
Teitl:	Sicrhau Democratiaeth Amrywiol mewn Llywodraeth Leol yng Nghymru
Awdur:	Pennaeth Dros Dro y Gwasanaethau Democrataidd

1.0 Cefndir

1.1 Ym mis Gorffennaf 2013, cyhoeddodd Lesley Griffiths, y Gweinidog ar gyfer Llywodraeth Leol a Busnes y Llywodraeth, bod Grŵp o Arbenigwyr ar gyfer Amrywiaeth mewn Llywodraeth Leol wedi cael ei sefydlu i:

- Adolygu canlyniadau Arolwg Ymgeiswyr Llywodraeth Leol (arolwg o ymgeiswyr llwyddiannus ac aflwyddiannus yn etholiadau'r cynghorau sir a chymuned yn 2012)
- Ystyried unrhyw fodd y gellid gwella'r arolwg ei hun a'r lefel o ymateb
- Edrych yn fwy cyffredinol ar broffil llywodraeth leol gyda golwg ar gyflwyno argymhellion ynghylch gwella amrywiaeth mewn llywodraeth leol yn etholiadau lleol 2017

1.2 Cyhoeddwyd adroddiad y Grŵp Arbenigwyr '*Ar ôl pwyso a mesur: Sicrhau Democratiaeth Amrywiol mewn Llywodraeth Leol yng Nghymru*' ar 5 Mawrth 2014. Rhoes Pwyllgor Cydlynu Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru sylw i'r adroddiad yn ei gyfarfod ar 28 Mawrth 2014.

2.0 Argymhellion y Grŵp Arbenigwyr

2.1 Gwneir 24 o argymhellion yn yr adroddiad – 9 mewn perthynas ag Arolwg Ymgeiswyr Llywodraeth Leol a 15 mewn perthynas ag ehangu cyfranogiad mewn llywodraeth leol. Caiff argymhellion y Grŵp Arbenigwyr, gan gynnwys ymatebion cychwynnol Llywodraeth Cymru, eu cynnwys fel atodiad i'r adroddiad hwn.

2.2 Mae Cyngor Sir Ynys Môn eisoes yn ceisio rhoi sylw i nifer o'r materion a godwyd gan y Grŵp Arbenigwyr mewn perthynas ag ehangu cyfranogiad mewn llywodraeth leol, fel a nodir isod:

Argymhelliad 14: Dylai awdurdodau lleol annog ysgolion uwchradd i drefnu i gynghorwyr lleol siarad â myfyrwyr ysgol am eu rôl fel rhan o'r nod "Dinasyddiaeth Weithgar" yn y Fframwaith Addysg Bersonol a Chymdeithasol...

Mae 'Llais Ni' yn brosiect sy'n rhoddi i bobl ifanc ym Môn, rhwng 11 a 25 oed, y cyfle i leisio eu barn a gwneud gwahaniaeth yn eu cymunedau. Mae Llais Ni yn annog pobl ifanc i ddatblygu eu sgiliau a'u hyder i gael mwy o ddylanwad ar y penderfyniadau sy'n cael effaith arnynt ar yr ynys. Ym mis Ebrill 2014, rhoddwyd cyfle i fwy na 30 o bobl ifanc o bob cwr o Ynys Môn gymryd rhan mewn sesiwn Hawl i Holi mewn perthynas â phrosiectau a oedd yn gysylltiedig â'r Rhaglen Ynys Ynni a'u heffaith ar eu bywydau a'u dyfodol. Roedd Albert Owen AS, Rhun ap Iorwerth AC, Arweinydd y Cyngor- y Cyngorydd Ieuan Williams a Phrif Weithredwr y Cyngor - Richard Parry Jones yn aelodau o'r Panel.

Argymhelliad 17: dylid annog "Hyrwyddwyr Aelodau" ym mhob cyngor i chwarae rôl allanol i annog pobl i gyfranogi mwy mewn llywodraeth leol.

Mae'r Gweinidog ar gyfer Llywodraeth Leol a Busnes yn bwriadu sefydlu rhwydwaith o hyrwyddwr amrywiaeth ar draws Cymru ac mae wedi gofyn i bob awdurdod lleol benodi aelod o grŵp sy'n cael ei dangynrychioli i fod yn hyrwyddwr amrywiaeth. Mae'r mater hwn dan ystyriaeth. Disgwylir am wybodaeth bellach i weld sut y bydd y rhwydwaith hwn yn cael ei ddatblygu.

Argymhelliad 19: Dylai Llywodraeth Cymru gydlynu ymgyrch, ynghyd â llywodraeth leol a phartneriaid perthnasol sy'n ymwneud â chydarddoldeb a dinasyddiaeth, i sicrhau bod ymgyrchoedd cenedlaethol a lleol yn cael eu cynnal yn y 18 mis yn arwain at yr etholiadau lleol nesaf ...

Defnyddiwyd nifer o ddulliau gwahanol i godi proffil yr etholiadau lleol yn Ynys Môn yn 2013, gan gynnwys:

- Cyfres o hysbysebion a datganiadau yn y wasg leol ac ar wefan y Cyngor, ynghyd â Facebook
- Ymgyrch drwy Trydar i dargedu grwpiau merched a grwpiau pobl ifanc yn gofyn iddynt ledaenu'r neges.

Roedd yr ymgyrch yn llwyddiannus gyda 106 o ymgeiswyr ar gyfer 30 o seddau ar y Cyngor Sir.

Argymhelliad 23: Dylai awdurdodau lleol nad ydynt eisoes yn darlledu eu cyfarfodydd ddechrau gwneud hynny, yn ogystal â manteisio'n llawn ar yr holl gyfryngau cymdeithasol eraill i ymgysylltu â'r cyhoedd yn ehangach.

Dechreuodd Ynys Môn weddarlledu ar 9 Mehefin 2014 gyda chyfarfod o Bwyllgor Gwaith y Cyngor.

3.0 Argymhellion

- 3.1 Gofynnir i'r Pwyllgor ystyried argymhellion Grŵp yr Arbenigwyr fel y cânt eu nodi yn atodiad 1.

Huw Jones

Pennaeth Dros Dro y Gwasanaethau Democrataidd

12 Mehefin 2014

Papurau Cefndir:

"-Ar ôl pwysu a mesur: Sicrhau Democratiaeth Amrywiol mewn Llywodraeth Leol yng Nghymru Adroddiad y Grŵp Arbenigwyr ar Amrywiaeth mewn Llywodraeth Leol -

<http://wales.gov.uk/topics/localgovernment/publications/expert-group-report/?lang=en>

CYNLLUN GWEITHREDU AC AMSERLEN GRŴP YR ARBENIGWYR AC YMATEB LLYWODRAETH CYMRU

Argymhelliad	Pryd	Cost
Gwella'r ymateb i'r arolwg		
1. Dylai Llywodraeth Cymru, llywodraeth leol, Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (CLILC) ac Un Llais Cymru egluro pwrpas yr arolwg a'i bwysigrwydd. Dylai hyn gynnwys adroddiad ar brif bwyntiau'r arolwg cyntaf, er mwyn i'r rheini sy'n cael yr holiadur allu gwerthfawrogi ei bwrpas yn well.	Dylid llunio deunyddiau mewn da bryd i'w dosbarthu gyda'r arolwg ymgeiswyr yn etholiadau 2017.	Costau gweinyddol, dosbarthu ac ysgrifennu, yn debygol o gael eu cynnwys mewn cyllidebau presennol.
Ymateb Llywodraeth Cymru: Yn gefnogol. Byddwn yn cael trafodaethau gyda'r partïon awgrymedig eraill i fynd i'r afael â hyn mewn da bryd ar gyfer yr etholiadau lleol nesaf.		
2. Dylai Llywodraeth Cymru sicrhau bod modd llenwi a dychwelyd holiadur yr arolwg nesaf ar-lein.	Bydd angen cwblhau'r gwaith llunio a gweinyddu cyn etholiadau 2017.	Bydd y costau bach yn dod o dan gyllidebau y cytunwyd arnynt.
Ymateb Llywodraeth Cymru: Yn gytûn.		
3. Dylid gwahanu'r arolygon ymgeiswyr ar lefelau sir a chymuned, a'u cynnal fel dau arolwg gwahanol.	Fel yr uchod.	Fel yr uchod.

Argymhelliad	Pryd	Cost
Ymateb Llywodraeth Cymru: Yn gytûn ar yr amod bod y ddau arolwg yn cael eu cynnal ar yr un pryd, ac yn cymryd bod etholiadau i'r ddau lefel o lywodraeth leol yn cael eu cynnal ar yr un diwrnod.		
4. Dylai Llywodraeth Cymru sefydlu methodoleg sy'n golygu bod modd ddosbarthu holiaduron yr arolwg wrth ddelio â phapurau enwebu.	Bydd angen rhoi sylw i hyn yn ystod 2015/16 er mwyn rhoi digon o amser i weinyddwyr etholiadol gytuno arnynt ac i ddiwygio darpariaethau'r Mesur o bosibl.	Os bydd angen diwygio'r Mesur, bydd y gost yn dod o dan gyllidebau presennol.
Ymateb Llywodraeth Cymru: Yn gytûn o ran egwyddor. Byddwn yn adolygu'r darpariaethau ym Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011 ac unrhyw ddeddfwriaeth arall berthnasol i weld os yw'n bosibl ac yn ymarferol i wneud hynny. Wedyn, bydd angen cysylltu ag Awdurdodau Lleol ar y mater.		
5. Dylai Llywodraeth Cymru gytuno â llywodraeth leol i gyflogi un darparwr ymchwil i gynnal yr arolwg ar ran awdurdodau lleol yn yr etholiadau nesaf.	Dylid cytuno ar hyn o leiaf flwyddyn cyn yr etholiadau nesaf.	Dim cost ychwanegol. Mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwymo i dalu costau'r arolwg yn barod.
Ymateb Llywodraeth Cymru: Yn gytûn o ran egwyddor. Byddwn yn galw â'r CLILC i sicrhau penderfyniad ar y cyd gyda llywodraeth leol.		
<u>Gwella'r wybodaeth o'r Arolwg</u>		
6. Dylai Llywodraeth Cymru gymharu'r rhestr gwestiynau â'r rheini sy'n cael eu defnyddio mewn arolygon cynghorwyr mewn rhannau eraill o'r DU, a'u	Dylid cwblhau'r gwaith hwn yn 2015 rhag ofn y bydd angen diwygio'r Mesur.	Yn cael eu cynnwys mewn cyllidebau presennol.

Argymhelliad	Pryd	Cost
diwygio er mwyn gallu eu cymharu'n well.		
Ymateb Llywodraeth Cymru: Byddwn yn archwilio'r rhinweddau ac ymarferoldeb yr argymhelliad hwn. Mae'n rhaid iddo beidio amharu ar brif nod yr arolwg, megis cynhyrchu mesuriadau o gynnydd dros amser.		
7. Dylai Llywodraeth Cymru gomisiynu gwaith ymchwil i wella'r arolwg nesaf, gyda'r nod o gael data ansoddol o sampl o ymatebwyr ynghyd â chyf-weld â sampl o ymgeiswyr posibl a oedd wedi penderfynu peidio â sefyll yn ddiweddarach.	Bydd angen penderfynu erbyn mis Mai 2016 er mwyn cynnal yr ymarfer caffael.	Tua £10-15,000.
Ymateb Llywodraeth Cymru: Byddwn yn ystyried rhinweddau'r argymhelliad hwn. Mae'r arolwg yn fwriadol hydredol ei natur.		
8. Dylai fod yn ofynnol i awdurdodau lleol archwilio'r data ar gyfer eu hardal eu hunain, a datblygu strategaethau i geisio gwella amrywiaeth mewn etholiadau yn y dyfodol.	Gallant fwrw ymlaen â hyn ar unwaith, ac eto ar ôl pob etholiad.	Byddai angen cynnwys y gost mewn cyllidebau presennol.
Ymateb Llywodraeth Cymru: Argymhelliad i lywodraeth leol yw hwn, a rydym yn ei gefnogi o ran egwyddor.		
9. Dylai awdurdodau lleol gynnal cyfweiliadau ymadael â chynghorwyr sy'n penderfynu peidio ailsefyll, er mwyn asesu'r rhesymau dros hynny. Dylai CLILC	Dylid cynnal y cyfweiliadau yn 2016-17 ar ôl gwneud penderfyniadau am ymgeiswyr, a llunio'r adroddiad yn 2017.	Dim cost ychwanegol i'r cyllidebau presennol.

Argymhelliad	Pryd	Cost
gasglu data dienw a chyhoeddi adroddiad ar ôl pob etholiad cyffredin.		
Ymateb Llywodraeth Cymru: Argymhelliad i lywodraeth leol a CLILC		
<u>Camau i bleidiau gwleidyddol</u>		
10. Dylai pleidiau gwleidyddol a llywodraeth leol ei hun annog menywod sy'n llwyddiannus i fod yn fentoriaid, gan ymgysylltu â rhwydweithiau lleol priodol.	Mae modd rhoi hyn ar waith ar unwaith.	Bydd y gost yn dod o dan gyllidebau presennol.
Ymateb Llywodraeth Cymru: Er nad yw hwn yn argymhelliad i Lywodraeth Cymru, rydym yn ei gefnogi a byddwn yn cysylltu â llywodraeth leol a'r pleidiau gwleidyddol i'w ddatblygu.		
11. Dylid annog yr holl brif bleidiau gwleidyddol i ddatblygu strategaethau a fydd yn arwain at enwebu menywod yn ymgeiswyr mewn o leiaf 40% o'r seddi hynny y mae'r blaid o dan sylw yn credu y gall eu hennill yn yr etholiadau lleol nesaf.	Dylid rhoi hyn ar waith mewn da bryd cyn dechrau'r broses o ddewis ymgeiswyr ar gyfer 2017.	Dim cost ychwanegol amlwg.
Ymateb Llywodraeth Cymru: Yn gefnogol. Gofynnir i Arweinwyr y pleidiau gwleidyddol sy'n cael eu cynrychioli yn y Senedd gefnogi'r argymhelliad hwn yn eu pleidiau eu hunain.		
12. Dylai arweinwyr y prif bleidiau gwleidyddol ymrwymo	Dylent ystyried hyn yn eu hymatebion i'r Adroddiad.	Dim cost.

Argymhelliad	Pryd	Cost
i'r targed hwn yn gyhoeddus.		
Ymateb Llywodraeth Cymru: Argymhelliad i bob arweinydd.		
<u>Gwella cyfranogiad mewn llywodraeth leol</u>		
13. Dylai Llywodraeth Cymru gydweithio â CLILC, grwpiau cydraddoldeb ac, os yw'n briodol, Llywydd y Cynulliad, i sefydlu cynllun cysgodi/mentora yn ystod y ddwy flynedd cyn yr etholiadau lleol nesaf. Byddai modd ehangu hyn i gynnwys cynghorau tref a chymuned, ar y cyd ag Un Llais Cymru.	Byddai'r rhaglen ar waith yn 2015 a 2016. Byddai angen gwneud gwaith paratoi yn ystod ail hanner 2014.	Cost cydlynedd prosiect, costau gweinyddol a threuliau. Tua £30,000 y flwyddyn am ddwy flynedd a hanner. Byddai'n bosibl rhannu'r costau rhwng y cyrff o dan sylw.
Ymateb Llywodraeth Cymru: Yn gefnogol. Byddwn yn cysylltu â'r cyrff eraill sy'n cael eu henwi er mwyn datblygu cynllun cysgodi mewn llywodraeth leol yng Nghymru yn 2015/16.		
14. Dylai awdurdodau lleol annog ysgolion uwchradd i drefnu i gynghorwyr lleol siarad â myfyrwyr ysgol am eu rôl, fel rhan o'r nod "Dinasyddiaeth Weithgar" yn y Fframwaith Addysg Bersonol a Chymdeithasol. Dylid annog cynghorwyr o grwpiau heb gynrychiolaeth ddigonol i gymryd rhan yn hyn.	Dylid cytuno ar hyn yn ardal pob awdurdod lleol, ond mae modd bwrw ymlaen â'r mater ar unwaith.	Dylid cynnwys y gost mewn cyllidebau presennol.

Argymhelliad	Pryd	Cost
Ymateb Llywodraeth Cymru: Argymhelliad i lywodraeth leol.		
<p>15. Dylai cynghorau cymuned fanteisio ar ddarpariaethau'r Mesur i gyfethol "cynghorwyr" ifanc i rôl heb bleidlais. Dylai cynghorau sir ystyried manteision mabwysiadu gweithdrefnau tebyg, gan gynnwys creu Cabinetau leuenctid "Cysgodi". Dylid cynnal ymgyrch gydag Un Llais Cymru a phartïon eraill â buddiant i roi hwb i gynghorau tref a chymuned i godi ymwybyddiaeth y cyhoedd o rôl y cynghorau a'u llwybr posibl i fywyd gwleidyddol ar gyfer grwpiau heb gynrychiolaeth ddigonol.</p>	<p>Dylai hyn fod yn ymgyrch barhaus ar ôl cyhoeddi'r Adroddiad.</p>	<p>Bydd angen cytuno ar hyn mewn trafodaethau cyllid rhwng OVV a Llywodraeth Cymru.</p>
Ymateb Llywodraeth Cymru: Yn gefnogol. Byddwn yn cynnal trafodaethau gyda Un Llais Cymru a CLILC i'w roi ar waith.		
<p>16. Dylai Llywodraeth Cymru ystyried gwerthuso'r prosiect Ceisio am Swydd Etholiadol a gynhaliwyd yn ystod yr etholiadau yn Lloegr, ac ystyried cyflwyno cynllun tebyg ar gyfer yr etholiadau lleol nesaf.</p>	<p>Ar ôl i Swyddfa Cydraddoldeb Llywodraeth y DU gyhoeddi ei gwerthusiad. Byddai angen rhoi'r cynllun ar waith o leiaf flwyddyn cyn yr etholiadau.</p>	<p>Yn dibynnu ar y galw, ond mae'n debygol y byddai angen tua £10,000 wrth gefn.</p>
Ymateb Llywodraeth Cymru: Yn gefnogol. Byddwn yn ystyried canlyniadau cynllun Llywodraeth y DU a chysylltu â grwpiau sy'n cynrychioli pobl anabl cyn penderfynu a byddwn yn gweithredu'r cynllun hwn ar gyfer etholiadau yng Nghymru.		
<p>17. Dylid annog "Hyrwyddwyr Aelodau" ym mhob cyngor</p>	<p>Dylai pob awdurdod lleol fynd ar drywydd</p>	<p>Bydd y gost yn dod o</p>

Argymhelliad	Pryd	Cost
i chwarae rôl allanol i annog pobl i gyfranogi mwy mewn llywodraeth leol.	hynny ar ôl i'r adroddiad gael ei gyhoeddi.	dan gyllidebau presennol.
Ymateb Llywodraeth Cymru: Yn gefnogol. Byddwn yn cysylltu a CLILC a'i rwydweithiau Cymorth Aelodau a Hyrwyddwyr i ddatblygu hwn.		
18. Dylid annog pob cynghorydd i fentora darpar ymgeisydd olynol ar gyfer ei sedd.	Fel yr uchod.	Fel yr uchod.
Ymateb Llywodraeth Cymru: Argymhelliad i lywodraeth leol a'r pleidiau gwleidyddol.		
19. Ymgyrchoedd cyhoeddusrwydd ac addysgol, yn cynnwys Llywodraeth Cymru, llywodraeth leol a phartneriaid perthnasol sy'n ymwneud â chydaddoldeb a dinasyddiaeth, i sicrhau bod y cyhoedd yn cael gwybodaeth am lywodraeth leol a bod y syniad o fod yn weithgar mewn llywodraeth leol yn cael ei gyfleu yn y gymuned.	Dylai'r ymgyrchoedd ganolbwyntio ar 2015/16, er mwyn creu diddordeb ar gyfer etholiadau 2017.	Dylai Llywodraeth Cymru sicrhau arbenigedd drwy secondiadau mewnol neu gontractau tymor sefydlog, gyda chost bosibl o £30,000. Bydd angen i CLILC ac eraill gytuno ar y costau cyhoeddusrwydd, ond maent yn debygol o fod tua £40,000.

Argymhelliad	Pryd	Cost
Ymateb Llywodraeth Cymru: Yn gefnogol. Bydd hyn yn rhan o ymgyrch gan Lywodraeth Cymru a'i bartneriaid i hybu amrywiaeth. Byddwn yn ystyried y ffordd orau o ddiogelu'r adnoddau i hyn.		
20. Ymgyrch barhaus, yn gysylltiedig â phwynt 18 uchod, i sicrhau bod yr angen i wella amrywiaeth mewn llywodraeth leol yn dal yn amlwg ymhlith y cyhoedd, ac i gadw cysylltiad â rhwydweithiau o grwpiau heb gynrychiolaeth ddigonol. Dylai hyn gynnwys rhoi cyhoeddusrwydd i fodolau rôl, wedi'i dargedu er mwyn cyrraedd cynulleidfaoedd priodol.	Dechrau yn ystod ail hanner 2014, ac yn barhaus ar ôl hynny.	Dylid cysylltu costau gweinyddu a chydlynu prosiect â phwyntiau 13 a 18 uchod. Sefydlu grŵp llywio i oruchwylio'r gwaith.
Ymateb Llywodraeth Cymru: Yn gyfûn. Mae'r ymateb blaenorol yn gymwysiadol.		
21. Dylai'r ymgyrch hon hefyd gynnwys cydweithio â chyflogwyr er mwyn ei gwneud yn haws i'w gweithwyr fod yn aelodau cyngor. Dylai cyflogwyr yn y sector cyhoeddus, gan gynnwys Llywodraeth Cymru, ddangos esiampl drwy ei gwneud yn haws i'w gweithwyr sefyll a gwasanaethu fel cynghorwyr.	Ymgyrch barhaus a fydd yn dechrau yn ystod ail hanner 2014.	Fel yr uchod.
Ymateb Llywodraeth Cymru: Yn gefnogol. Codir y fater hon gyda'r Grŵp Arwain y Gwasanaeth Cyhoeddus a Byrddau Gwasanaethau Lleol.		
22. Dylid annog sefydliadau yn y sector preifat, yn	Fel yr uchod.	Fel yr uchod.

Argymhelliad	Pryd	Cost
<p>enwedig y rheini sy'n elwa o brosesau caffael Llywodraeth Cymru, i gefnogi staff sy'n dymuno gwasanaethu fel cynghorwyr, fel rhan o'u rhaglenni Cyfrifoldeb Cymdeithasol Corfforaethol. Dylid gofyn i CBI gefnogi'r nod hon.</p>		
<p>Ymateb Llywodraeth Cymru: Yn gytûn o ran egwyddor. I'w godi gyda Chyddfederasiwn Diwydiant Prydain a grwpiau cyflogwyr eraill.</p>		
<p>23. Dylai awdurdodau lleol nad ydynt eisoes yn darlledu eu cyfarfodydd ddechrau gwneud hynny, yn ogystal â manteisio'n llawn ar yr holl gyfryngau cymdeithasol eraill i ymgysylltu â'r cyhoedd yn ehangach.</p>	<p>Dylai pob awdurdod lleol ystyried hynny ar ôl i'r Adroddiad gael ei gyhoeddi.</p>	<p>Bydd y gost yn dod o dan gyllidebau presennol. (Mae Llywodraeth Cymru wedi darparu cyllid cychwynnol ar gyfer hyn yn barod).</p>
<p>Ymateb Llywodraeth Cymru: Yn gefnogol, ond mater i awdurdodau unigol i benderfynu.</p>		
<p>24. Dylai Llywodraeth Cymru werthuso effeithiolrwydd y gwelliannau a gyflwynwyd drwy'r Mesur i weld pa mor effeithiol y maent wedi bod o ran cyflawni nodau'r Panel Arbenigwyr.</p>	<p>Dylid gwerthuso'r Mesur yn ystod 2014/15.</p>	<p>Tua £25,000.</p>

Argymhelliad	Pryd	Cost
Ymateb Llywodraeth Cymru: Yn gytûn. Bydd Llywodraeth Cymru yn cynnwys hwn o fewn ei hymchwil a rhaglen gwerthuso yn y ddwy flynedd nesaf.		

